

ahová a páthosz szárnyalása illet volna, hareban a költői mű irányával. De mintha a legutóbbi időkben ő maga is érzett volna ilyesmit, mert tavaly *Az élet álombeli királyt*, különösen ennek harmadik felvonásbeli ékesen megverselt cirádáját, már igazán szavalva mondta el.

Hogy beszéljünk azonban végezetül színészi működésének legkülönb megnyilatkozásáról: Fedjáról, Tolstojnak tavaly bemutatott *Élő holttestében*. Ritka szerencsés jelenség volt ez, hogy egy darabnak stílusa ennyire találjon egy színész játékstílusához, s maga a szerep is ennyire harmonizáljon egy színészi egyéniséggel. E naturalista darabnak a lehető legegyszerűbb eszközökkel való felépítése, néhol szinte alakítatlan símulása az életnek valóságához olyan színész által jutott kifejezésre, akit egyfelől a külsőségekben való nagy egyszerűség, másfelől az átélésben való gazdagság jellemzett. Lehetetlen elfelejteni, minő meggyőző, minő életszerű eszközökkel fejezte ki ez embernek fokozatos züllését a darab elején mulatságba temetkező, és dacosan önmagát feledni akarását, később egyre lejjebb csúszását, majd megálázkodását, végül felemelkedését. Egy-egy végtelenül kifejező lemondó gesztusában, karjának zuhanó esésében benne volt magával szemben való reménytelensége, egy-egy hirtelen kézmozdulatában, amelylyel a borosüveghez kapott, sívár daca végzete ellen, felesége előtt való térdreomlásában s tágra nyíló szemeinek könyörgő nézésében egész elhibázott élete.

A közönség előtt legutoljára egy régebbi szerepében mint Genezius római színész (*Császár és komédiás*) jelent meg. Van a darabban egy jelenet, melyben a színelőadás előtt társait oktatja a színjátszás főelveire. E szavakban a szerző — Hevesi Sándor — egy egész színészi programot fejezett ki, s ez elveket az a színész mondotta el, aki e programnak legkiválóbb képviselője volt. „A legfontosabb: hinni, amit mondunk, hinni, amit játszunk, hinni, amit teszünk... A színjátszás hit nélkül kutyakomédia.” S most Pethesnek az egész magyar kultúréletet megrendítő eltávozásában a döbbeneten kívül van valami meghatóan felemelő is: e nagy színész-

nek a színpadról elhangzott utolsó szava életműködésének összefoglalása volt. Galamb Sándor.

Színházi szemle. Sophokles *Elektrája* a magyar közönség tudatában elválaszthatatlanul asszociálódott Jászai Mari alakításához. 1890 december 30-án, amikor e darabot a Nemzeti Színházban először játszották, még senki sem hitte, hogy olyan frenetikus hatása lesz. A siker csak a harmadik-negyedik előadáson bontakozott ki a maga egész lázaságában, s arra a páratlan és azóta sem ismétlődött eredményre vezetett, hogy ezt a kétezerháromszázéves darabot a színháznak majdnem sorozatosan kellett műsoron tartania, a művésznőnek pedig az ország legkülönbözőbb részeiben kellett szerepét diadallal végighordoznia.

Ekkora nagy színészi sikert csak nagy színészi jelességek motiválnak. A közönséget elkápráztatta Jászai alakításának pompázó gazdagsága, amellyel szerepének legkisebb vonatkozását is árnyékoló finomsággal kidolgozta, átélésének mélységes hevülete és páthosának azóta a magyar színen utól nem ért szárnyalása. Az alakításnak e sokrétű, e gazdag tartalmassága feledtette, hogy a szerepnek alaptónusát a művésznő herikusabbra, kissé erőteljesebbre hangolta, mint amennyire a bosszú keresztülviteléhez Orestest váró, szíval segítő kezét igénylő, szenvedő leány alakja indokolta volna. A karakternek e kissé a kelleténél acélosabb megjátszását teljesen feledtették azok a részletfinomságok, amelyek a magyar színjátszás legszébb diadalai közé tartoznak. E változatos gazdagságból csak két jelenet levven itt megemlítve. Egyik, amikor Elektra meghallja Orestes halála hírért. Az első pillanatban a hírhozóra mered, mintha fülnék hinni nem akarna, a másodikban torkához kap, mintha meg kellene fulladnia, s a harmadikban szinte élettelenül, mint egy tehetetlen test, zuhan a földre. A néző érezte, hogy ennek a szerencsétlen léleknek egész életalapját rántották ki: Orestes meghalt, oda a bosszúnak minden lehetősége, a bosszúé, amelyhez pedig annyira hozzátörte egész lelki életét! Szerencsére azonban a hír hamis volt: csak azért kellett elterjeszteni, hogy

a megérkező Orestest „a Pelopidák vérben oly dús csarrokában“ gyanútlanul fogadják. Ime, már érkezik is maga az annyira várt és annyira rettegett ifjú. Hogy maga iránt bizalmat keltsen, hozza az urnát is, amelyben állítólag a meghalt Orestes hamvai vannak. A szerencsétlen Elektra elkéri az urnát, s most következett Jászai alakításában a magyar színjátszásnak egyik legkitűnőbbben megoldott feladata. A helyzet színpadi tekintetben felette kényes: hiszen az Orestest sirató Elektra mellett ott áll az élő Orestes, minden okunk megvan tehát, hogy a művésznőnek siralmas panaszát ne hallgassuk komolyan, és hangulatunkat előre már felderítsük arra az öröme, amit e leány érezni fog, ha öccse felfedi magát előtte. És mégis: Jászai játéka megmentette e jelenetnek egész elégikus szépségét. Az urnát kezeibe fogva a földre térdelt, s finom kézmozdulatokkal végig-végig-simította, lágy, becéző hangon beszélt hozzá, minthogyha azt a kis Orestest tartaná a keze között, akit valaha ápolt, s akit azután a nagy katasztrófa alkalmával megmentett, elszöktetett, hogy az felnővén, apja meggyilkolásáért bosszút álljon. E gyöngéd, lágy, szinte becéző modor, az urnának e dédelgető magához szorítása, e finom, e simogató kézjáték feledtette velünk az ott álló Orestest, feledtette, hogy a halálhír koholt, feledtette, hogy hiszen úgyszólván egymásra fognak ismerni: mindent feledtetett az öccsét sirató Elektrán kívül.

Éppen mivel a nagy művésznő ez alakítása olyan rendkívül kidolgozott volt, mint kevés magyar színésznőnek játéka, ezért lehetetlen, hogy az új előadás hősnőjének ábrázolását össze ne hasonlítsuk elődjéével. Ez talán igazságtalanul nehéz mérték Hettyey Arankával szemben, de ki nem térhetünk előle. Felfogása általában helyes volt: nem akart heroina lenni, hanem inkább a szenvedő leányt játszotta meg. Azt sem rójuk fel hibául neki, hogy elődjének megoldásaiból egyet-mást átvett, így az előbb említett urnajelenet felfogását. Ha a színész a maga művészetének hagyományaiiban valami egyedül helyesét lát, valóban nincs ok rá, hogy ne ismétlje. Nem tudjuk azonban elhallgatni, hogy szerepének

egyik igen fontos fordulatát Hettyey Aranka teljesen félrejátította. Amikor Elektra Orestes halála hírét megtudja, és első kétségbeeséséből már fölocsudott, felszólítja nővérét, a megalkuvó Chrysothemist, hogy most már ők ketten hajtsák végre a bosszú művét. E ponton Elektra jelleme a lángelmű szerzőtől szándékoltan bizonyos törést szenved: a bosszút, amelyhez eddig Orestesre volt szüksége, most kétségbeesésében szalmaszálhoz is kapkodva — mert Chrysothemis igazán az — ő akarja végrehajtani. Itt tehát a színésznőnek érezetnie kellett volna, hogy Elektra jelleme „kifordult medriből“, nem pedig mint valami természetes dolgot, mint e szerencsétlen leány jelleméből önkénytelenül is következő valamit megjátánia. A szerep alaphangjának igen jó megütését, azt nevezetesen, hogy Elektra szenvedő nő, s erélye csak valami passzív erély, azt e jelenetben a színésznő teljesen eljátította.

Hettyey Aranka dikciója se maradjon említés nélkül. Igen helyesnek tartjuk, hogy ilyen magasatos páthoszu darabban patetikusan beszélt. Ezt ő is, és a Klytaemnesztrát játszó Fáy Szeréna is helyesen cselekedték. Így jobban éreztették a darab tónusát, mint — az egyéb stílus szerepekben különben kitűnő — Abonyi Géza, Orestes személyesítője, aki a maga szárnyatlan, prózai beszédével realizmust lopott e valóság-távolban tartott darabba. Csak az volt a baj, hogy mind Hettyey Aranka, mind Fáy Szeréna deklamációja ma már teljesen avultnak hat. Amazéban sok a hamis hang, s felette kellemtelen a füle a mondat utolsó hangjának más hangnemre való siklatása, s azok a szünetet betöltő nyújtott nyögdelések, — emennek deklamációja pedig teljesen banális. Legkülönbnek tartottuk ez előadásban Környey Paula beszédmódját és mozgását. Gesztusaiban, mozdulataiban plasztika volt, dikciójában pedig valami finom stilizáltság: páthosz volt, de modernül hatott. Mintha ő valóban keresné az új páthoszt, amely egyképen távol van a régies, lélekjevesztett deklamálástól, s az új, száraz, és külső, lendület nélküli szövejtéstől.

A rendezés munkáját Ráday Dénes végezte, ugyanaz, aki tavaly *Oedipus királyt* is olyan sikerülten helyezte

színpadra. Elektrát ugyanazon a frontális és szimmetrikus színen játszatta, amelyen a tavalyi Sophokles-előadást láttuk, s amely e darabok stílusához annyira illik.

A kar mozgását még szerencsésebbnek tartjuk, mint tavaly. Karvezetőnk csak kettő volt, kiket jobbról és balról négy-négy nő kísért. A kar mozgása még egyöntetűbb volt, mint a múltkor. Amint fáradtan leülnek a palota lépcsőjén, amint izgatottan felemelkednek, amint fejüket bánatosan lehajtják, amint ijedten összebújnak — s mindezt egyszerre — valóban úgy hatottak, amint a görög felfogás a kart képzelte: hangulati aláfestésnek, valami eszményített publikumnak.

Végül csak még egyet! Szeretnők, ha színészeink megbecsülnék a szöveget. Verses darabban nem mindegy, hogy *közte*-et hallunk-e vagy *között*-et, hogy *s-et* mond-e a színész vagy *és-t*, s a *már*-nak is más a ritmikái értéke, mint az *immár*-nak. Lehetetlen, hogy az ország első színházának művészei ne tudják azt, hogy a verstani iskolázottság is hozzátartozik a színészi intelligenciához.

*
A Nemzeti Színház első teljesen eredeti újdonsága az idei évadban Csathó Kálmán vígjátéka volt: *A házasságok az égben köttetnek*. Igénytelen mese, nem túlságosan gondos kompozíció, felszínen maradó jellemábrázolás, de hangulatos jelenetek, levegős milieu, mulatságos fordulatok és friss dialógus jellemzik e darabot. Általában az egész nagyon kedves és magyaros társadalmi kép. Technikai tekintetben legötletesebb az első felvonás, melynek egyetlenegy férfiszereplője sincsen, de azért férfival van tele a levegő, a nők róluk beszélnek, körülöttük szövdik-fonódik minden. Leggyöngébb a harmadik felvonás, melynek kissé erőltetett fordulatai némi csalódást hoznak a nézőnek, aki azonban nem tudja elfelejteni, hogy milyen jól mulatott az előző felvonások alatt.

A Nemzeti Színház együttese igen jó előadásban mutatta be a darabot. Ezt a kedves vidékies, magyaros stílust nem is bírja ennyire egyetlen másik színtársulata sem a fővárosnak.

*
A Kamaraszínház újdonságai közül legkiemelkedőbbnek tartjuk Shaw

Candidáját. Az elmés írónak legfinomabb alkotása ez, s lélekrajza is talán itt a legbiztosabb. A híres shaw-i paradoxonkodás itten nem pusztán ötletességben nyilvánul, mint olyan sok más darabjában, hanem egy látszólagos helyzetnek mélységesen igaz valóságra fordításában. Két férfi harca ez egy asszonyért: egy népszerű, kitűnően szónokló tszetelesé és egy sorsüldözött, fiatal költőé, akik között áll a tiszteletes felesége, Candida. A darab folyamán az asszonynak választania kell a két férfi között. Ő azé lesz, aki *kettőjük* között a gyöngébbik, akinek nagyobb szüksége van rá. A közönség azt várná talán, hogy a férj az erősebbik fél, de — s itt, a megoldásban nyilatkozik meg Shawnak a mindennapitól eltérő szemlélete — az asszony a két férfi előtt megbizonyítja, hogy a sors csapásaihoz már hozzáédzett fiatal poétának acélosabb a lelke, mint az ő mindenkitől elkényeztetett uráé. Azért hát ő a férjével marad.

A Kamaraszínház előadását Ódry Árpád rendezte. Úgy éreztük, hogy felfogása mindent kihozott a daraból, ami benne értelmi tartalom. Ezenkívül a mű egy-két bágyadtabb részét finom ötletességgel sikerült színpadivá élénkítenie, akciószerűvé hegyeznie. A főszerepet Tasnády Ilona játszotta. Különös érdemének tartjuk, hogy az asszony fölényét a két férfi fölött nem játszotta túlságosan derülten. Valami halk melankólia rezgett át rajta, némi árnyával a rezignációnak. Mintha azt akarta volna éreztetni, hogy van annak valami fájdalmas reflexe a női lélekben, hogyha ő a külön b a körötte levő férfiaknál. Így aztán az egész darab hatása mélyebb és igazabb lett, minthogyha az asszony játéka a két férfival túlságosan fölényes lett volna. Nagy Adorján a férj szerepében ismét igen intelligens színésznek bizonyult, s fakó hangja is ebben a kis színházban jobban tudott érvényesülni, mint a Nemzeti Színház tágas belsőterében. Az ifjú költőt Uray Tivadar mozgásban is és egész játékában jól elgondolta, de amint keresztülvitte, abban volt valami kis csináltság, valami nem önkénytelenül fakadó. Általában azonban az egész előadás az évad egyik legjobb színpadi teljesítményei közé tartozik.

Galamb Sándor.